

تحلیل فضایی روابط شهرهای کوچک با حوزه نفوذ (مطالعه موردی: بخش گهواره)

نوذر قنبری* - استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد کرمانشاه، کرمانشاه
مسلم رستمی - استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد کرمانشاه، کرمانشاه
سجاد زنگی‌په‌یی - دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران
اردشیر فاتحی - کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد کرمانشاه، کرمانشاه

پذیرش: ۱۳۹۳/۷/۲۱

وصول: ۱۳۹۳/۴/۱۹

چکیده

در این پژوهش به تحلیل نقش شهر کوچک گهواره در نظام شبکه شهری استان و تأثیر آن در توسعه و تثبیت حوزه نفوذ خود و فضای پیرامونی برای تمرکز خدمات پرداخته شده است. هدف اصلی این مطالعه، بررسی نقش، روابط و وابستگی‌های فضایی شهر گهواره در روستاهای پیرامونی است. نوع پژوهش حاضر، «کاربردی - توسعه‌ای» و روش بررسی آن سیستماتیک «توصیفی - تحلیلی» و پیمایشی است. شهر گهواره در سال ۱۳۷۵ دارای جمعیتی معادل ۵۱۴۲ نفر که در سال ۱۳۸۵ به ۴۹۱۸ نفر رسید که دارای نرخ رشد منفی (۰/۵۵-) و در سال ۱۳۹۰ به ۴۶۱۹ نفر با رشد منفی (۱/۲۴-) رسیده است که ضریب کشش‌پذیری منفی در دهه‌های اخیر نشان ضعف شهر در جذب جمعیت، نگهداشت جمعیت و تعادل و توسعه منطقه‌ای خود است. در بررسی روابط فضایی شهر گهواره با فضای پیرامونی، روابط اقتصادی دارای میانگین (۳/۳۱)، روابط خدماتی (۴/۲۲)، روابط تکنولوژیکی (۱/۴۴)، روابط آموزشی (۳/۸۸)، روابط سیاسی - اداری و سازمانی (۳/۷۶)، تحرکات جمعیتی (۳/۸۱)، روابط اجتماعی (۲/۶۰) و روابط فرهنگی (۲/۹۹) بوده است که روابط خدماتی شهر گهواره بیشترین میانگین را به خود اختصاص داده است. روابط فضایی شهر گهواره با فضای پیرامونی، روابط اقتصادی با نسبت ۰/۱۳، روابط آموزشی ۰/۲۲، روابط تکنولوژیکی ۰/۰۲، روابط خدماتی ۰/۲۳، روابط سیاسی - اداری و سازمانی ۰/۱۶، تحرکات جمعیتی ۰/۱۴، روابط اجتماعی ۰/۰۷ و روابط فرهنگی ۰/۰۳ را به خود اختصاص داده‌اند. نتایج آزمون t برای مجموع شاخص‌های مورد استفاده نشان‌دهنده میانگین شاخص‌های روابط فضایی در بخش گهواره که در روابط تکنولوژیکی، تحرکات جمعیتی، روابط اجتماعی و فرهنگی در سطح پایین‌تری از میانگین قرار گرفته است.

واژگان کلیدی: تحلیل فضایی، شهر و روستا، فضای پیرامونی، شهر گهواره.

مقدمه

دستیابی به توسعه متوازن و یکپارچه در فضای منطقه‌ای و نظام‌یافته سکونتگاه‌ها که از نیازهای اساسی به شمار می‌آید موجب توجه و تأکید برنامه‌ریزان به شهرهای کوچک شد، در حقیقت تقویت شهرهای کوچک یکی از راهکارهای توسعه فضای منطقه‌ای است (نصیری، ۱۳۸۸). با تقویت شهرهای کوچک می‌توان مسیر مهاجرت‌های روستاییان به شهرهای بزرگ‌تر را تغییر داده و بسیاری از مشکلات موجود در نواحی روستایی را که ناشی از عدم دسترسی مناسب روستاییان به مراکز خدماتی است برطرف نمود. توسعه شهرهای کوچک همواره به عنوان یکی از سیاست‌های عمده در امر برنامه‌ریزی کشورهای در حال توسعه مد نظر بوده است. یکی از اهداف اصلی این سیاست، حضور و نفوذ بیشتر در روستاهاست. به واسطه اهمیت شهرهای کوچک در نظام برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای هدف تحقیق حاضر بررسی و تحلیل نقش شهرهای کوچک در سازمان‌دهی نظم فضایی و رابطه ارگانیکی بین نواحی روستایی و شهرها است.

شاید مهم‌ترین نقشی که برای شهرهای کوچک می‌توان بیان نمود، انتقال و تقویت و توسعه در ناحیه تحت نفوذ روستایی باشد. نقشی که امکان می‌دهد هر یک از این شهرها، عملکرد خاص خود را در به‌کارگیری استعدادها و قابلیت‌های توسعه و تحرک شبکه شهری - روستایی در ناحیه موجب گردند (فنی، ۱۳۸۲: ۴۲). در طی دهه‌های اخیر اکثر کشورهای در حال توسعه سیاست تمرکززدایی را در امر توسعه فضایی خود مورد تأکید قرار می‌دهند در این میان شهرهای کوچک توجه درخوری را می‌طلبند زیرا این شهرها به عنوان آخرین حلقه ارتباطی میان روستاها با شهرهای میانی و بزرگ، نقش مهمی در انتقال توسعه به نواحی روستایی ایفا می‌کنند و با تقویت و توسعه این شهرها می‌توان به توسعه و تعادل منطقه‌ای دست یافت (صدر موسوی و طالب‌زاده، ۱۳۸۵)؛ چراکه شرایط شهرهای کوچک از نظر تولید و ساختار نهادی، پیش‌تاز توسعه روستایی و منطقه‌ای است (زبردست، ۱۳۸۳: ۲۵). شهرهای کوچک به عنوان مکان مرکزی بیشترین روابط را با حوزه نفوذ روستایی‌شان دارند. نقش این شهرها نه تنها به صورت مراکز توزیع خدمات و بازار فروش محصولات کشاورزی موجب پویایی بخش روستایی می‌شود بلکه عاملی در تجاری شدن بخش کشاورزی در حوزه‌های روستایی نیز هست. در عرصه فضایی سکونتگاه‌های انسانی، نابرابری در توزیع درآمد، تخصیص منابع اعتباری و محدودیت دسترسی به امکانات و خدمات همواره از جمله تنگناها و مشکلات در راستای توسعه روستایی و برقراری تعادل در روابط شهر و روستا به شمار می‌رود. از این رو صاحب‌نظران تلاش برای ارائه راهبردها و نظریاتی به منظور توسعه همه‌جانبه و پایدار در سطوح گوناگون ناحیه‌ای نموده‌اند. در این میان رویکرد «کارکردهای شهری در توسعه روستایی» به عنوان راهبردی با تأکید بر جذب خدمات و تسهیلات معیشتی رفاهی در شهرهای عموماً کوچک و ارائه آنها به روستاهای پیرامون، همگام با حفظ ارتباط ارگانیک در چارچوب نظام سلسله‌مراتبی میان شهر و روستاها توانسته زمینه‌های رشد و توسعه روستایی را فراهم آورد (ضیاء توانا، شمس‌الدینی، ۱۳۸۹).

امروزه با تحولات گسترده اقتصادی - اجتماعی و تکنولوژیک از جمله در زمینه حمل‌ونقل و راه‌های ارتباطی، روابط شهر و روستا بسیار گسترده و متنوع شده است. این روابط خود را به شکل جریان جمعیت، کالا، عقاید، سرمایه، اطلاعات و نوآوری نشان می‌دهد. به همین دلیل بسیاری از تحولات و تغییرات در شهرها

و روستاها ناشی از کم و کیف روابط بین آنهاست؛ بنابراین لازم است روابط شهری روستایی در روند برنامه‌ریزی مورد توجه قرار گیرد (کلای تون^۱ و همکاران، ۲۰۰۳: ۱۸۶).

با گسترش امکان ارتباط کالبدی و ارتباط اقتصادی میان سکونتگاه‌ها، حرکات جمعیتی نیز افزایش می‌یابد. آمدوشدهای روزانه بین محل سکونت و محل کار، تحصیل، دریافت خدمات، مهاجرت‌های فصلی و موقتی برای اشتغال و مهاجرت‌های دائمی از پدیده‌های مرسوم و گسترده امروزی میان سکونتگاه‌های بشری است که موجب شکل‌گیری ارتباط فضایی بین شهر و حوزه‌های روستایی و همچنین میان شهرهای میانی و کوچک می‌شود (شکویی، ۱۳۸۰: ۲۷۱). امروزه علاوه بر موارد یاد شده، ارتباط اداری و سیاسی یکی از مهم‌ترین عوامل شکل‌دهنده ارتباط فضایی و یکپارچگی سکونتگاه‌های بشری محسوب می‌شود. جریان بودجه و تصمیمات مسئولان نظام بروکراسی حاکم و سلسله‌مراتب ناشی از آن از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار در شکل‌گیری ارتباط فضایی و یکپارچگی سکونتگاه‌های بشری محسوب می‌شود. صاحب‌نظران این حوزه و به‌ویژه دینس راندینلی این ارتباط‌ها را در هفت گروه (ارتباط کالبدی، خدماتی، اقتصادی، تکنولوژیکی، متقابل اجتماعی، حرکات جمعیتی، اداری و سیاسی) دسته‌بندی نموده‌اند (رندینلی^۲، ۱۹۸۵: ۱۴۱). سلسله‌مراتب سکونتگاهی و روابط فضایی آنها نقش تعیین‌کننده‌ای در تولید منطقه‌ای و استقرار خدمات و فعالیت‌ها در پهنه سرزمین دارد. به‌ویژه اینکه اگر در این نظام سلسله‌مراتبی ارتباط مناسب و منطقی بین شبکه سلسله‌مراتب شهری و روستایی برقرار گردد و نسبت مناسبی بین تعداد شهر و تعداد روستا وجود داشته باشد، ارتباط بین آنها تسهیل و به شیوه مناسبی برقرار می‌گردد (کلانتری، ۱۳۹۲: ۱۲۵).

بین شهر و منطقه پیرامون آن پیوندهایی ناگسستنی برقرار و شکل این روابط مختلف و گوناگون است. مجموعه این روابط، حوزه نفوذی را تشکیل داده که به صورت‌های گوناگون روابط بین شهر و نقاط پیرامون را تعیین می‌کند. این روابط یکسان نبوده، از شدت و تراکم واحدی برخوردار نیستند؛ بلکه به شرایط جمعیتی، جغرافیایی و نقش شهر در ساختار فضایی منطقه بستگی دارند (سرایبی و پورمحمد، ۱۳۹۱). جغرافیدانان در مطالعه سازمان فضایی، روی سه عامل مکان مرکزی، پیوندها و حوزه نفوذ تأکید دارند. در واقع، سازمان فضایی هر منطقه دربردارنده اجزا و عناصر مختلفی است که سه عنصر اساس آن؛ یعنی مرکز یا منطقه میانی، حاشیه یا منطقه پیرامونی و رابطه آنها یا کنش متقابل است. شهر و روستا دو عنصر اصلی در پهنه مناطق می‌باشند، این دو سکونتگاه انسانی با وابستگی‌ها^۳ و پیوستگی‌های^۴ ساختاری،^۵ کارکردی^۶ همواره با یکدیگر روابط اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و... داشته‌اند. شهرهای کوچک به عنوان حلقه اتصال نواحی روستایی و نقاط شهری بزرگتر محسوب می‌شوند که تقویت و توسعه این‌گونه شهرها نواحی روستایی پیرامون خود را تحت تأثیر قرار داده و موجب تأمین خدمات گوناگون برای ساکنین این نواحی گردیده و همچنین زمینه رشد و توسعه این نواحی را به ارمغان می‌آورد. سازمان فضایی هر منطقه دربردارنده اجزاء و عناصر مختلفی است که سه عنصر اساسی آن مرکز^۷ یا منطقه میانی، حاشیه یا منطقه پیرامونی^۸ و رابطه^۹ آنها یا کنش متقابل^۱ است.

1- Clayton

2- Rondinelli

3- Dependence

4- Countinium

5- Structure

6- Functionary

7- Central Place

8- Complementary Region

9- Relation

شرایط ویژه جغرافیایی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی هر کشوری ممکن است در تعیین استراتژی، برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری برای نقاط کوچک و بزرگ سکونتگاه‌های جمعیتی اولویت‌های خاصی را طلب کند. از جنبه نظری، سیر تاریخی برنامه‌ریزی منطقه‌ای یک دید از بالا به پائین داشته است و در این راستا ساختار تمرکزگرایی اکثر کشورهای در حال توسعه اولویت اول را به مراکز پر قدرت می‌داده و در مرحله بعدی مراکز دیگری در اثر تراوش رشد و توسعه، ظهور می‌کردند و نهایتاً در آخرین مرحله اولویت نقاط، شهرهای کوچک و روستاها مطرح می‌شدند که این دیدگاه در پوشش نظریه قطب رشد نمایان شد؛ اما آزمون تاریخی این دیدگاه‌ها و بروز مسائل و مشکلات حاد شهرنشینی و اختلافات منطقه‌ای، لزوم توجه به توسعه یکپارچه ملی را ضروری ساخت یکی از این راهکارها توجه به شهرهای کوچک و نقش آنها در توسعه ملی و منطقه‌ای است، به این ترتیب طرح موضوع شهرهای کوچک با گرایش کارکردی نیز همراه گردید. این گرایش‌ها غالباً دیدگاه‌های موافق را شامل می‌شود؛ شهرهای کوچک و نقش آنها در توسعه روستایی از مهم‌ترین دیدگاه‌های موافق است که نهایتاً به توسعه متعادل منطقه‌ای می‌انجامد. با توجه به اینکه در نظام و شبکه شهری، شهرهای کوچک جایگاه عملکردی قوی ندارند. در این پژوهش به تحلیل نقش شهر کوچک گهواره در نظام شبکه شهری استان و تأثیر آن در توسعه و تثبیت حوزه نفوذ خود و فضای پیرامونی پرداخته شده است.

۱- شهر کوچک گهواره در تعادل و توسعه منطقه‌ای، واسطه ارتباطی بین روستاهای حوزه نفوذ با شهر کرمانشاه بوده است؟

۲- آیا شهر گهواره و روستاهای پیرامونی آن از لحاظ روابط فضایی به هم وابسته‌اند؟

مطالعه روابط شهر و روستا و عوامل به وجود آورنده ارتباط بین آنها بسیار شایان اهمیت است. عملکرد مراکز شهری و روستایی تابع شرایط جغرافیایی محیط است. از این رو استقرار این مراکز متأثر از عوامل طبیعی، انسانی، اقتصادی و اجتماعی است و هرکدام از این عوامل به نحوی به شهر و روستا نقش می‌دهد و نحوه ارتباط شهر و روستا را تعیین می‌کند. روابط و مناسبات بین سکونتگاه‌ها و به‌ویژه بین شهر و روستا که خود را عمدتاً به شکل جریان‌های جمعیتی، کالا، سرمایه، عقاید، اطلاعات و نوآوری نشان می‌دهد، پدیده‌های فضایی - مکانی و جغرافیایی بوده و شناخت، تبیین و کشف قانونمندی‌های کلی حاکم بر آن، در چارچوب روابط متقابل انسان و محیط موضوعی جغرافیایی بوده و از اهمیت نظری و کاربردی ویژه‌ای برخوردار است (رضوانی، ۱۳۸۱). شهرهای کوچک به عنوان مراکز توسعه روستایی و بستر هماهنگ توسعه شهری و روستایی و حلقه اتصال فضاهای روستایی با شبکه شهری قلمداد می‌شوند و تا اندازه‌ای خلاً مراکز خدمات شهری را در حوزه‌های روستایی پر می‌کنند. از سوی دیگر، در ایجاد اشتغال غیر کشاورزی و تقویت خدمات تجاری، اداری، آموزشی و بهداشتی روستاهای حوزه نفوذ مؤثر بوده‌اند (ضیاءتوانا و امیر انتخابی، ۱۳۸۶). از دهه ۱۹۸۰ به واسطه رشد شتابان جمعیت در بسیاری از کشورهای جهان سوّم و پیامدهای ناگوار آن تمرکزگرایی، عدم تعادل فضایی، ناهنجاری‌های اجتماعی و شهری و... توجه بیشتری به شهرهای کوچک شده است. بسیاری از مطالعات اخیر در فرایند شهرنشینی کشورهای در حال توسعه نشان می‌دهد که نرخ رشد شهرهای بزرگ نسبت به شهرهای کوچک و میانه بیشتر بوده است (بریکسون^۱، ۲۰۰۱: ۷۳). هر کانون شهری با منطقه و حوزه پیرامونی خود ارتباط دارد و مطالعه شهر و حوزه نفوذ آن به سطح‌بندی منطقی شهرها می‌انجامد که شناخت آن از اهمیت بسیار برخوردار است. با توجه به نقش شهر کوچک گهواره در شبکه نظام شهری کشور و استان

1- Intraction

2- Bryceson

کرمانشاه و تأثیر آنها بر حوزه نفوذ و روستاهای پیرامونی، در تعادل بخشی و توسعه منطقه‌ای توجه و تقویت شهرهای کوچک اهمیت و ضرورت فراوانی دارد.

شهرهای کوچک به واسطه نقش مهم و کارکردی خویش در توسعه منطقه‌ای و محلی مورد توجه بسیاری از برنامه‌ریزان توسعه منطقه‌ای قرار گرفته و پژوهش‌های متعددی در رابطه با نقش و تأثیر این شهرها بر نقاط پسرکرانه روستایی در نقاط گوناگون دنیا صورت گرفته است. تجربیات جهانی در این زمینه یعنی اهمیت دادن به شهرهای کوچک بیانگر این واقعیت است که حل مسائل و مشکلات شهرهای بزرگ و مشکلات شهرنشینی جهان امروز در گرو حمایت و توجه جدی به شهرهای کوچک است. در ایران نیز طی سال‌های اخیر برای یکپارچه‌سازی مناطق مختلف کشور سیاست‌هایی اندیشیده شده است تا از تمرکزگرایی کاسته شود. طرح آمایش سرزمین خط‌مشی و اصول توسعه جوامع شهری و روستای را ترسیم کرده و نقش و کارکرد هر یک از شهرهای (بزرگ، میانی و کوچک) را مشخص کرده است ولی توسعه و توجه به شهرهای کوچک در اولویت آخر قرار دارد.

سراغاز بحث‌های جدی و علمی درباره بحث روابط شهر و روستا، بیشتر به دهه ۱۹۴۰ میلادی بازمی‌گردد. دی. پرستون در مجلهٔ موسسه جغرافیدانان انگلیس مطرح شد. وی تأثیرات متقابل شهر و روستا را در پنج گروه بدین شرح مورد مطالعه قرار داده است: ۱. تحرک مردم؛ ۲. جریان کالا؛ ۳. جریان سرمایه؛ ۴. تعامل اجتماع؛ ۵. تأمین خدمات و روابط اداری. پژوهش‌هایی که از دهه ۱۹۸۰ میلادی به بعد، در زمینه نقش و عملکردهای شهرهای کوچک انجام گرفته است، ایده و موضوع مطالعه‌ی نقش و تأثیر نقاط شهری کوچک در سطح منطقه‌ای و محلی شاید اولین بار با کار جانسون (۱۹۷۰) و بحث «مراکز توسعه روستایی» توسط فانل (۱۹۷۶) آغاز و مطرح گردید که تقریباً جدیدترین موضوع در توسعه منطقه‌ای بود (بارن^۱، ۲۰۰۹: ۱۴). بدون شک یکی از مهم‌ترین طرفداران این دیدگاه، دنیس راندنیلی است که با همکاری رودل در سال ۱۹۷۸، بحث عمیق و گسترده‌ای در این زمینه با نوشتن کتاب «عملکردهای شهری در توسعه روستایی» فراهم آورد (بارسکی^۲، ۲۰۰۹: ۸۸).

هاردوی و ساتروایت نیز در سال (۱۹۸۶) اقدام به تألیف کتابی تحت عنوان «نقش شهرهای کوچک و متوسط در توسعه ملی و منطقه‌ای در جهان سوم» کردند. اهمیت شهرهای کوچک در کشورهای جهان سوم را به عنوان مراکز سیاسی و اداری، مراکز ارائه خدمات و مراکز مدیریتی نواحی روستایی مورد بررسی قرار داده‌اند.

جانسون کلید توسعه روستاها را در وجود شبکه‌ای از شهرهای کوچک که واسطه ارتباط شهرهای بزرگ می‌باشند می‌داند (صرافی، ۱۳۷۷: ۱۳۲).

در ایران نیز در طرح ستیران (۱۳۵۶) توجه به شهرهای کوچک به عنوان عامل اصلی حفظ تعادل محیطی جامعه روستایی مطرح شده است. بعد از انقلاب اسلامی نیز در برنامه پنج‌ساله اول توسعه افزایش سرعت توسعه شهرهای کوچک و کاهش سرعت رشد کلانشهرها، به عنوان عامل مهمی در توازن فعالیت و جمعیت انگاشته شده است. در برنامه‌های توسعه حمایت از شهرهای کوچک با تأکید بر جلوگیری از توسعه کلانشهرها پرداخته شده است (زبردست، ۱۳۸۳: ۵۸). تحقیقات نشان می‌دهد، بیشترین موفقیت‌های برنامه و سیاست‌های شهرهای کوچک زمانی اتفاق افتاده است که شرایط و امکانات به نحو احسن آماده و در دسترس

بوده است و این سیاست‌ها و برنامه‌ها بر اساس بهره‌برداری مناسب از مناطق روستایی اطراف شهرهای کوچک بوده است که با استفاده از امکانات و منابع خود منطقه عوامل توسعه روستایی و منطقه‌ای را پی‌ریزی کرده باشند.

اهداف توسعه شهرهای کوچک در حقیقت به وجود آوردن فرصت‌های جدید برای رشد و توسعه اقتصادی و زیرساخت‌های اجتماعی در مناطق روستایی و توسعه متعادل منطقه‌ای است. هدف اصلی این مطالعه، بررسی نقش، روابط و وابستگی‌های فضایی شهر گهواره در فضای پیرامونی و تقویت توسعه روستاهای حوزه نفوذ است و اهداف فرعی عبارت است از:

- نقش شهر کوچک گهواره به عنوان واسط ارتباطی بین روستاهای حوزه نفوذ با شهر کرمانشاه
- نقش عملکردی و اهمیت گره‌گاهی شهرهای کوچک در تعادل و توسعه نظام و شبکه شهری
- بررسی جایگاه نقش شهرهای کوچک و اهمیت آنها در مباحث توسعه فضایی
- شناخت و تبیین نقش شهرهای کوچک با مصداق گهواره و به‌کارگیری یافته‌ها در ارائه راهکارهای توسعه منطقه‌ای.

راندینلی و رودل^۱ عقیده دارند، کنش متقابل جوامع عمدتاً حاصل پیوندهای کالبدی است که خود مبتنی بر وابستگی متقابل منابع و نیز شبکه‌های حمل‌ونقل است (ابراهیم‌زاده و همکاران، ۱۳۹۱). بعد دیگر پیوندها را در ساختار فضایی، پیوندهای اقتصادی تشکیل می‌دهد که بر شبکه‌های بازار، کالا، مواد خام و مانند آن متکی است. حرکت‌های جمعیتی خود یکی از ابعاد اصلی سازمان فضایی است. جانستون نیز یکی از سه بعد نظام فضایی را در پیوندهای جمعیتی خلاصه کرده است. از انواع دیگر پیوندها در سازمان فضایی، پیوندهای فناوری است که امکان افزایش تولید و بهره‌دهی را میسر می‌سازد. بر این مبنا، پیوندها و تعامل روستایی - شهری را می‌توان در مقوله و در دو سطح متفاوت مورد بررسی قرار داد:

الف: تعامل و پیوندها در خلال فضا (نظیر جریان افراد، کالاها، پول، سرمایه، اطلاعات و مواد زائد)؛
 ب: تعامل و پیوندها در سطح بخش‌ها (تعامل بخشی) که شامل فعالیت‌های روستایی که در نواحی شهری جریان دارند (مانند کشاورزی شهری) یا فعالیت‌هایی که اغلب به عنوان شهری طبقه‌بندی می‌شوند (نظیر صنعت و خدمات)، اما در محیط‌های روستایی جریان می‌یابند (سعیدی و تقی‌زاده، ۱۳۸۲).

امروزه با تحولات گسترده اقتصادی - اجتماعی و تکنولوژیک از جمله در زمینه حمل‌ونقل و راه‌های ارتباطی، روابط شهر و روستا بسیار گسترده و متنوع شده است. این روابط خود را به شکل جریان جمعیت، کالا، عقاید، سرمایه، اطلاعات و نوآوری نشان می‌دهد. به همین دلیل بسیاری از تحولات و تغییرات در شهرها و روستاها ناشی از کم و کیف روابط بین آنهاست؛ بنابراین لازم است روابط شهری - روستایی در روند برنامه‌ریزی مورد توجه قرار گیرد (کلای تون و همکاران، ۲۰۰۳: ۱۸۶). از نظر تیم آنوین و رابرت پوتر^۲ اگر بخواهیم همه نظریات مربوط به روابط شهر و روستا را از نظر وابستگی‌ها، جریان‌ها و کنش متقابل طبقه‌بندی کنیم، جدول ۱ به دست می‌آید که در آن وابستگی‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و ایدئولوژیک، بین شهر و حوزه‌های روستایی مطرح شده است. با وجود جدا بودن وابستگی‌ها، جریان‌ها و کنش متقابل، این مفاهیم با هم ارتباط مستقیم دارد.

1- Rondinelli & Ruddle

2- Unwin, Tim and Robert

جدول ۱. وابستگی‌های شهری - روستایی، جریان‌ها و کنش متقابل (شکویی، ۱۳۸۰: ۳۱۱-۳۱۰)

وابستگی‌ها	جریان‌ها	کنش متقابل
اقتصادی	کارگر	کارگر - سرمایه
	پول	بازاریابی
	مواد غذایی	خرید
	وسایل نقلیه	حمل و نقل
	انرژی	
	کالا	
	اعتبار	
	مواد اولیه	
اجتماعی	مردم	گروه‌های اجتماعی
	ارتباطات	خانوادگی
	رابطه تلفنی	دوستان
	رابطه پزشکی	طبقه
سیاسی	اختیارات	عمل سیاسی
	قدرت قانونی	تبلیغ
	اختصاص بودجه	تأمین عدالت
ایدئولوژیک	قانون	پرداخت‌های تبعی
	عقاید	فعالیت‌های مذهبی
	کتاب‌ها	آموزش
	رادیو و تلویزیون	و...

از نظر جغرافیدانان ارتباط میان شهر و روستا مطابق جدول ۲ است:

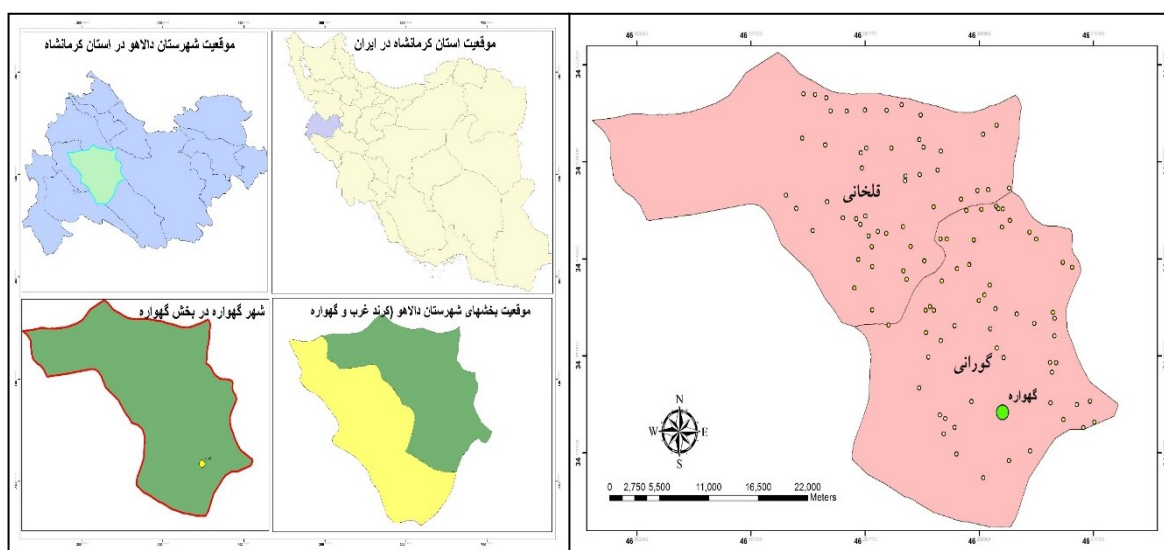
جدول ۲. انواع رابطه میان سکونتگاه‌ها از دیدگاه راندینلی (طاهرخانی، ۱۳۸۰)

نوع رابطه	عامل تأثیرگذار	نتیجه
رابطه فیزیکی	شبهه راه‌ها	کوتاه‌تر شدن فاصله
رابطه اقتصادی	بازارها	گسترش داد و ستد شهر و روستا
حرکت جمعیتی	جابه‌جایی دائمی یا پاندولی	ایجاد انگیزه برای مهاجرت
رابطه فنی و تکنیکی	سیستم مخابراتی	کاهش بعد فضایی
تعاملات اجتماعی	بازدیدها و مراسم‌ها	تغییرات اجتماعی در روستا
توزیع خدمات	جریان انرژی	کاهش شکاف میان دو جامعه
رابطه اداری و سیاسی	وابستگی اداری و بودجه	افزایش رفت و آمد به شهرها

معرفی منطقه مورد بررسی

بخش گهواره با مساحتی حدود ۹۷۵ کیلومتر مربع، یکی از بخش‌های شهرستان دالاهو «گوران سابق» واقع در استان کرمانشاه است. از شمال به شهرستان ثلاث باباجانی و سرپل ذهاب، از جنوب به شهرستان‌های اسلام‌آباد غرب و کرد غرب و از شرق به بخش کوزران و از غرب به شهرستان کرد محدود است. فاصله زمینی آن تا مرکز استان ۷۵ کیلومتر تا شهرستان اسلام‌آباد غرب ۴۵ کیلومتر و تا شهرستان دالاهو ۵۲ کیلومتر است. منطقه کوهستانی و سردسیر و محصور به کوه‌های مرتفع در سلسله جبال زاگرس است که در ۴۶ درجه و ۲۵ دقیقه طول و ۳۴ درجه و ۳۲ دقیقه عرض جغرافیایی قرار دارد (شکل ۱). فاصله آن تا مرکز شهرستان ۵۰ کیلومتر و تا مرکز استان ۱۲۰ کیلومتر و تا تهران (مرکز کشور) ۸۵۰ کیلومتر است ارتفاع آن از

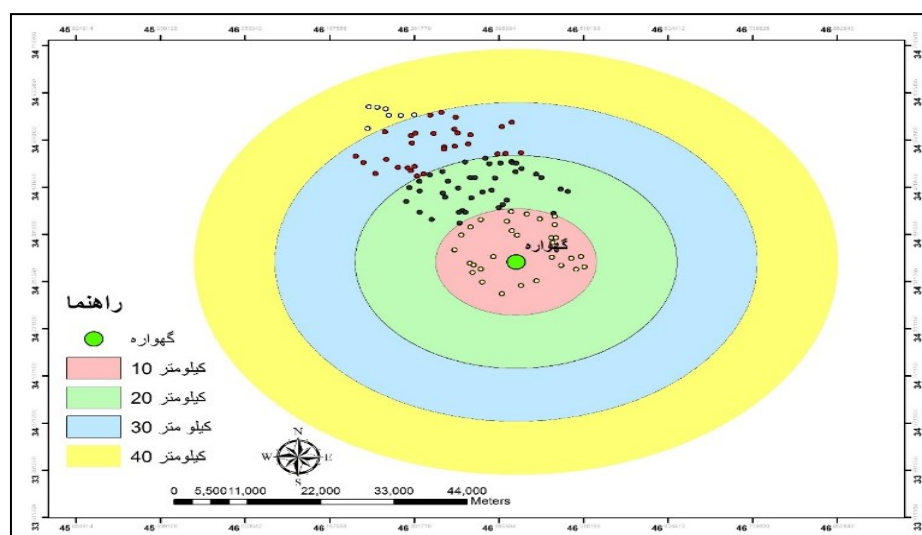
سطح دریا ۱۴۶۴ متر و دارای دو دهستان به نام‌های گوران که دارای ۱۳۵۰ خانوار و ۵۰۹۳ نفر جمعیت و قلخانی که دارای ۱۹۷۴ خانوار و ۸۰۵۰ نفر جمعیت و بخش گهواره دارای ۱۱۲ روستا آن دارای سکنه و ۱۱ روستای دیگرش خالی از سکنه که دارای ۳۳۲۴ خانوار و ۱۳۱۴۳ نفر جمعیت است. بخش گهواره دارای دو دهستان به نام‌های گوران که دارای ۱۳۵۰ خانوار و ۵۰۹۳ نفر جمعیت و قلخانی که دارای ۱۹۷۴ خانوار و ۸۰۵۰ نفر جمعیت و بخش گهواره دارای ۱۱۲ روستا آن دارای سکنه و ۱۱ روستای دیگرش خالی از سکنه که دارای ۳۳۲۴ خانوار و ۱۳۱۴۳ نفر جمعیت است.

شکل ۱. محدوده مورد مطالعه

مواد و روش‌ها

نوع پژوهش حاضر، «کاربردی- توسعه‌ای» و روش بررسی آن سیستماتیک «توصیفی - تحلیلی» و پیمایشی است که در آن به بررسی و تحلیل نقش شهر کوچک گهواره در نظام شبکه شهری استان کرمانشاه و تحلیل وابستگی شهر گهواره در حوزه نفوذ و روستاهای پیرامونی (شکل ۲) را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده است (جدول ۳).

شکل ۲. توزیع فضایی روستاهای حوزه نفوذ

جدول ۳. فاصله روستاها از شهر گهواره

فاصله روستاها از شهر گهواره	تعداد روستاها	نمونه آماری روستاها	ضریب جمعی
۰-۱۰ کیلومتر	۳۲	۲۲	۲۸/۵۷
۱۰-۲۰ کیلومتر	۴۱	۲۸	۳۶/۱۶
۲۰-۳۰ کیلومتر	۳۱	۲۱	۲۷/۶۸
۳۰ کیلومتر و بیشتر	۸	۶	۷/۱۴
	۱۱۲	۷۷	۱۰۰

کلیه روستاهای حوزه نفوذ که شامل ۱۱۷ روستا بود شناسایی و با توجه به طبقه جمعیتی و امکانات و خدمات موجود، کدبندی شدند. در مجموع روستاهای مورد بررسی دارای ۱۸۹۰ نفر خانوار داشته‌اند. حجم نمونه برای جامعه آماری از روش کوکران ۲۱۷ نمونه از ساکنین تعیین شدند (جدول ۴).

جدول ۴. تأسیسات و تجهیزات موجود در روستاهای بخش گهواره

توضیحات	خیر		بلی		خدمات	امکانات و خدمات	ردیف	
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی				
۱۳ روستا برق ندارد	۱۱	۱۳	۸۹	۱۰۵	برق	تجهیزات و تأسیسات و خدمات شهری	۱	
۳۴ روستا آب لوله‌کشی ندارد	۲۸/۸	۳۴	۷۱/۲	۸۴	آب		۲	
دوشمیان	۹۹/۲	۱۱۷	۰/۸	۱	اینترنت		۳	
-	۱۰۰	۱۱۸	-	-	گاز		۴	
زاوله علیا- دوشمیان- نیلک	۹۸/۵	۱۱۵	۲/۵	۳	نانوایی		۵	
-	۹۴/۱	۱۱۱	۵/۹	۷	فروشگاه تعاونی		۶	
-	۷۲	۸۵	۲۸	۳۳	بقالی		۷	
-	۹۴/۱	۱۱۱	۵/۹	۷	تعمیرگاه ماشین		۸	
بیله هوعلیا، کنه رشیدعرب	۹۸/۳	۱۱۶	۱/۷	۲	جایگاه سوخت		۹	
-	۹۹/۲	۱۱۷	۰/۸	۱	صندوق پست	ارتباطات	۱۰	
-	۹۸/۳	۱۱۶	۱/۷	۲	دفتر پست		۱۱	
بریشاه خوبیار، زاوله علیا، بریه خانی	۹۸/۵	۱۱۵	۲/۵	۳	دفتر مخابرات		۱۲	
دوشمیان	۹۹/۲	۱۱۷	۰/۸	۱	دفتر ICT روستایی		۱۳	
-	۱۰۰	۱۱۸	-	-	بانک	بازرگانی	۱۴	
-	۲۸/۸	۳۴	۷۱/۲	۸۴	دبستان		۱۵	
-	۹۴/۹۹	۱۱۲	۵/۱	۶	راهنمایی	آموزشی	۱۶	
زاوله علیا	۹۹/۲	۱۱۷	۰/۸	۱	دبیرستان پسرانه		۱۷	
کامران بیگ رضا	۹۹/۲	۱۱۷	۰/۸	۱	دبیرستان دخترانه		۱۸	
-	۱۰۰	۱۱۸	-	-	کتابخانه	فرهنگی	۱۹	
-	۷۶/۹	۹۹	۲۲/۹	۳۷	خانه بهداشت		۲۰	
گورگاوز	۹۹/۲	۱۱۷	۰/۸	۱	پایگاه بهداشت		۲۱	
زاوله سفلی، زاوله علیا	۹۸/۳	۱۱۶	۱/۷	۲	داروخانه		۲۲	
زاوله سفلی، زاوله علیا	۹۸/۳	۱۱۶	۱/۷	۲	پزشک		۲۳	
درویت، بیله هوعلیا، زاوله سفلی، زاوله علیا	۹۶/۶	۱۱۴	۳/۴	۴	مرکز بهداشتی درمانی		بهداشتی - درمانی	۲۴
بان یاران میرزاحسین	۹۹/۲	۱۱۷	۰/۸	۱	پزشک خانواده			۲۵
-	۹۷/۵	۱۱۵	۲/۵	۳	بهبار یا مامای			۲۶
-	۸۲/۲	۹۷	۱۷/۸	۲۱	بهورز			۲۷
-	۱۰۰	۱۱۸	-	-	دامپزشک			۲۸
نیلک، درگه، سرآسیاب	۹۸/۵	۱۱۵	۲/۵	۳	مسجد	مذهبی		۲۹
-	۴۳/۲	۵۱	۵۶/۸	۶۷	شورای اسلامی روستا			۳۰
-	۵۵/۸	۵۴	۵۴/۲	۶۴	دهیار	۳۱		
دوشمیان	۹۹/۲	۱۱۷	۰/۸	۱	پاسگاه نیروی انتظامی	سیاسی و اداری	۳۲	
زاوله علیا، سرتختکا	۹۸/۳	۱۱۶	۱/۷	۲	مرکز خدمات جهاد کشاورزی		۳۳	
بریشاه بیگ مراد	۹۹/۲	۱۱۷	۰/۸	۱	شورای حل اختلاف		۳۴	
درویت، گورگاوز، شوپل صادق خان، دشت مورت سفلی، توتشامی	۹۵/۸	۱۱۳	۴/۲	۵	شرکت تعاونی روستایی		۳۵	

نتایج و بحث

تعیین سلسله‌مراتب عملکردی و سطح‌بندی بخش گهواره بر اساس شاخص مرکزیت

شاخص مرکزیت روش دیگری برای نشان دادن میزان مرکزیت سکونتگاه‌هاست. این شاخص اهمیت کارکردی عملکردها را، نه تنها بر مبنای تعداد عملکرد در یک مکان، بلکه بر اساس فراوانی این عملکرد در کل منطقه اندازه‌گیری می‌کند. عملکردهای وزنی معادل نسبت معکوس فراوانی آنها در منطقه به خود می‌گیرند و از طریق رابطه ۱ به دست می‌آید:

$$\frac{i}{T_i} \times 100 C_i = \text{رابطه (۱)}$$

که در آن C_i ضریب مکانی عملکرد i و T_i کل عملکردهای i موجود در منطقه است. شاخص مرکزیت برای یک مکان، بنابراین برابر است با مجموع وزن عملکردهای موجود در آن مکان، هرچه میزان این شاخص بیشتر باشد، اهمیت کارکردی آن مکان بیشتر است؛ که در بخش گهواره شاخص مرکزیت به صورت جدول ۵ است. شهر گهواره در رتبه اول، روستای زاوله علیا رتبه دوم، روستای دوشیمان در رتبه سوم و روستاهای دیگر در مراتب بعدی قرار دارند.

جدول ۵. ضریب مکانی عملکرد و شاخص مرکزیت بخش گهواره

رتبه	نام شهر	امتیاز شهر
۱	شهر گهواره	۹۶۰/۷۸
۲	زاوله علیا	۴۶۰/۷۸
۳	دوشیمان	۳۴۶/۹۷
۴	تختگاه جهانبخش	۲۰۸/۳۳
۵	بيله هو علیا	۱۹۰/۳۷
۶	بیموش	۱۸۸/۱۳
۷	کامران بیگ رضا	۱۷۴/۷۳
۸	زاوله سفلی	۱۶۷/۷۶
۹	توتشامی	۱۴۳/۱۶
۱۰	گورگاورز	۱۴۰/۸۳

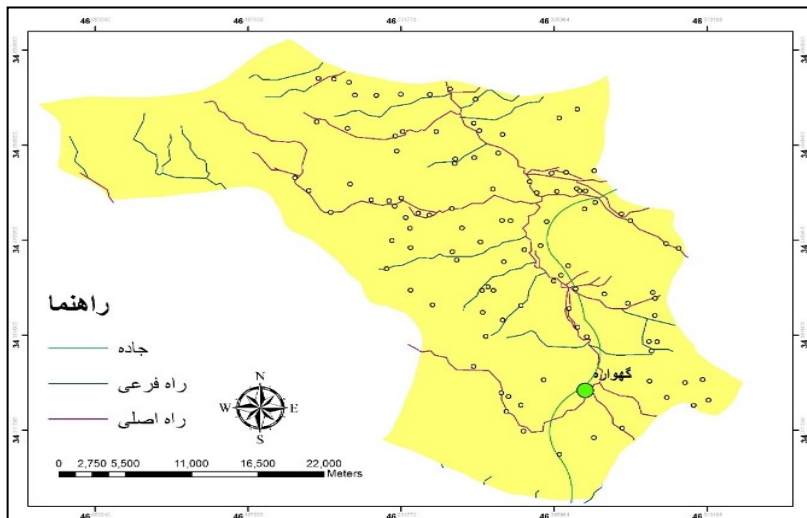
انواع روابط و وابستگی‌های فضایی شهر گهواره و فضای پیرامونی

به منظور توصیف روابط روستاهای مورد مطالعه با شهر با استفاده از ۸ شاخص به سنجش این روابط و شدت و ضعف‌های آنها پرداخته شده است. برای هر یک از شاخص‌ها گویه‌هایی در قالب طیف لیکرت (پنج گزینه‌ای، از خیلی کم تا خیلی زیاد) مطرح شد. در مرحله بعد به هر یک از پاسخ‌ها امتیازی داده شده و بنابراین میانگین امتیاز گویه‌ها در هر شاخص معرف وزن آن شاخص است.

روابط فیزیکی - کالبدی

رابطه فیزیکی - فضایی بین شهر و روستا ملموس‌ترین و واقعی‌ترین رابطه‌ها است مدل‌های معروف مرکز پیرامون، حوزه نفوذ، پسرکانه‌ها، شهر و حومه، اقمار و... و حتی مطالعات ناحیه‌ای، همه حکایت از رابطه فیزیکی - فضایی بین شهر و روستا دارد. «یکپارچگی فضایی جوامع اساساً از روابط فیزیکی و از طریق شبکه‌های حمل‌ونقل طبیعی و شبکه‌های حمل‌ونقل انسان‌ساخت به وجود می‌آید». (شکویی، ۱۳۸۰: ۲۷۰).

اصولاً راه‌ها که عینی‌ترین و شناخته‌شده‌ترین نوع رابطه فیزیکی بین شهرها و روستاها است در بخش گهواره عموماً به پیروی و همراهی شرایط طبیعی منطقه شکل گرفته و گسترش یافته است (شکل ۳).

شکل ۳. شبکه ارتباطی بخش گهواره

روابط اقتصادی

با توجه به داده‌های جدول ۶، در بررسی روابط اقتصادی، سرمایه‌گذاری روستاییان در شهر گهواره دارای میانگین (۳/۷۰)، سرمایه‌گذاری از شهر گهواره در روستاها با میانگین (۱/۴۳)، مازاد محصولات کشاورزی به شهر دارای میانگین (۳/۹۷)، بازار مایحتاج عمومی در شهر گهواره با میانگین (۳/۹۶)، جریان درآمد و سرمایه از شهر به روستا با میانگین (۳/۸۸)، جریان درآمد و سرمایه از روستا به شهر با میانگین (۲/۹۹)، جریان کالا از شهر به روستا با میانگین (۳/۲۵) بوده است که انتقال مازاد محصولات کشاورزی به شهر بیشترین میانگین را به خود اختصاص داده است.

جدول ۶. روابط اقتصادی شهر گهواره و فضای پیرامونی

ردیف	گویه‌ها	بسیار کم		کم		متوسط		زیاد		بسیار زیاد		میانگین
		د	ت	د	ت	د	ت	د	ت	د	ت	
۱	سرمایه‌گذاری روستاییان در شهر گهواره	-	-	۱۹/۸	۴۳	۱۹/۸	۴۳	۳۰/۴	۶۶	۳۰	۶۵	۳/۷۰
۲	سرمایه‌گذاری از شهر گهواره در روستاها	۶۱/۸	۱۳۴	۳۳/۲	۷۲	۵/۱	۱۱	-	-	-	-	۱/۴۳
۳	مازاد محصولات کشاورزی به شهر	-	-	۱۳	۱۳	۶	۳۹	۱۰۲	۴۷	۲۹	۶۳	۳/۹۷
۴	بازار مایحتاج عمومی در شهر گهواره	۷/۴	۱۶	۷/۴	۱۶	۱۴/۳	۳۱	۹۳	۴۲/۹	۲۸/۱	۶۱	۳/۹۶
۵	جریان درآمد و سرمایه از شهر به روستا	-	-	۱۴	۱۴	۶/۵	۵۷	۸۷	۴۰/۱	۲۷/۲	۵۹	۳/۸۸
۶	جریان درآمد و سرمایه از روستا به شهر	۲۲/۱	۴۸	۲۵	۲۵	۲۲/۱	۴۸	۷۲	۳۲/۲	۱۱/۱	۲۴	۲/۹۹
۷	جریان کالا از شهر به روستا	۱۲	۲۶	۵۳	۵۳	۱۰/۶	۲۳	۶۹	۳۱/۸	۲۱/۲	۴۶	۳/۲۵

روابط اجتماعی

با توجه به داده‌های جدول ۷، در بررسی روابط اجتماعی، دیدار با خویشاوندان از شهر به روستا دارای میانگین (۲/۹۵)، دیدار با خویشاوندان از روستا به شهر با میانگین (۳/۲۵)، اعیاد و جشن‌ها از شهر به روستا دارای میانگین (۳/۴۵)، اعیاد و جشن‌ها از روستا به شهر با میانگین (۳/۴۴)، تماس‌های تلفنی از روستا به شهر با میانگین (۲/۶۰)، تماس‌های تلفنی از شهر به روستا با میانگین (۳/۵۰)، بوده است که تماس‌های تلفنی از شهر به روستا بیشترین میانگین را به خود اختصاص داده است.

جدول ۷. روابط اجتماعی شهر گهواره و فضای پیرامونی

ردیف	گویه‌ها	بسیار کم		کم		متوسط		زیاد		بسیار زیاد		میانگین
		د	ت	د	ت	د	ت	د	ت	د	ت	
۱	دیدار با خویشاوندان از شهر به روستا	۱۱/۵	۲۵	۶۳	۲۹	۵۱	۲۳/۵	۵۲	۲۴	۲۶	۱۱۲	۲/۹۵
۲	دیدار با خویشاوندان از روستا به شهر	۱۲	۲۶	۵۳	۲۴/۴	۲۳	۱۰/۶	۶۹	۳۱/۸	۴۶	۲۱/۲	۳/۲۵
۳	اعیاد و جشن‌ها از شهر به روستا	۵/۵	۱۲	۲۴	۱۱/۱	۶۰	۲۷/۶	۹۶	۴۴/۲	۲۵	۱۱/۵	۳/۴۵
۴	اعیاد و جشن‌ها از روستا به شهر	۵/۵	۱۲	۳۶	۱۶/۶	۴۸	۲۲/۱	۸۵	۳۹/۲	۳۶	۱۶/۶	۳/۴۴
۵	تماس‌های تلفنی از روستا به شهر	۱۰/۱	۲۲	۱۰۸	۴۹/۸	۴۳	۱۹/۸	۲۲	۱۰/۱	۲۲	۱۰/۱	۲/۶۰
۶	تماس‌های تلفنی از شهر به روستا	۳/۶	۸	۲۴	۱۱/۱	۶۰	۲۷/۶	۹۶	۴۴/۲	۲۹	۱۳/۵	۳/۵۰

تحركات جمعیتی

با توجه به داده‌های جدول ۸، در بررسی تحركات جمعیتی، مهاجرت دائمی از شهر به روستا دارای میانگین (۱/۴۱)، مهاجرت دائمی از روستا به شهر با میانگین (۳/۷۶)، مهاجرت موقت از شهر به روستا دارای میانگین (۳/۸۸)، مهاجرت موقت از روستا به شهر با میانگین (۳/۸۹)، جابجایی روزانه نیروی کار از روستا به شهر با میانگین (۲/۹۵)، جابجایی روزانه نیروی کار از شهر به روستا با میانگین (۳/۲۵) بوده است که مهاجرت موقت از روستا به شهر بیشترین میانگین را به خود اختصاص داده است (جدول ۹).

جدول ۸. روابط اقتصادی شهر گهواره و فضای پیرامونی

ردیف	گویه‌ها	بسیار کم		کم		متوسط		زیاد		بسیار زیاد		میانگین
		د	ت	د	ت	د	ت	د	ت	د	ت	
۱	مهاجرت دائمی از شهر به روستا	۱۴۰	۶۴/۵	۶۳	۲۹	۱۴	۶/۵	-	-	-	-	۱/۴۱
۲	مهاجرت دائمی از روستا به شهر	-	-	۱۳	۶	۳۹	۱۸	۱۰۲	۴۷	۶۳	۲۹	۳/۷۶
۳	مهاجرت موقت از شهر به روستا	-	-	۴۳	۱۹/۸	۴۳	۱۹/۸	۶۶	۳۰/۴	۶۵	۳۰	۳/۸۸
۴	مهاجرت موقت از روستا به شهر	-	-	۱۴	۶/۵	۵۷	۲۶/۳	۸۷	۴۰/۱	۵۹	۲۷/۲	۳/۸۹
۵	جابجایی روزانه نیروی کار از روستا به شهر	۲۵	۱۱/۵	۶۳	۲۹	۵۱	۲۳/۵	۵۲	۲۴	۲۶	۱۱۲	۲/۹۵
۶	جابجایی روزانه نیروی کار از شهر به روستا	۱۲	۲۶	۵۳	۲۴/۴	۲۳	۱۰/۶	۶۹	۳۱/۸	۴۶	۲۱/۲	۳/۲۵

جدول ۹. تغییرات جمعیتی و ضریب کشش‌پذیری شهر گهواره (۱۳۴۵-۱۳۹۰)

سال	جمعیت	نرخ رشد	ضریب کشش‌پذیری
۱۳۴۵	۱۹۳۹	۲/۴۵	۰/۸۷
۱۳۵۵	۲۴۶۹	۶/۴۸	۲/۶۳
۱۳۶۵	۴۶۲۷	۱/۰۶	۰/۷۲
۱۳۷۵	۵۱۴۲	-۰/۸۸	-۰/۵۵
۱۳۸۵	۴۹۱۸	-۱/۲۴	-۰/۸۹
۱۳۹۰	۴۶۱۹		

در طرح هادی شهر گهواره در سال ۱۳۸۲ جمعیت پیش‌بینی شده برای شهر گهواره در سال ۱۳۹۲ به تعداد ۷۴۳۷ نفر خواهد رسید که در سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۰ جمعیت آن معادل ۴۶۱۹ نفر است که به نظر می‌رسد جمعیت شهر به جمعیت پیش‌بینی شده دست پیدا نکرده است و در جذب

جمعیت ناموفق بوده است که دارای سیر نزولی جمعیت و نرخ رشد منفی جمعیت بوده است؛ که ضریب کاهش پذیری منفی در دهه‌های اخیر نشان ضعف شهر در جذب جمعیت و نگهداشت جمعیت خود است. تحرکات جمعیتی شهر گهواره با حوزه نفوذ خود در زمینه جذب مهاجرین روستاها ضعیف بوده و بیشتر مهاجرت‌ها به شهر تهران، ساوه و کرمانشاه است که بیشتر در جستجوی کار و شغل و به امید زندگی بهتر در شهرهای بزرگ می‌باشند.

روابط فرهنگی

شرکت روستاییان در مراسم مذهبی - سیاسی (نماز جمعه، دعاها، راهپیمایی‌ها...) که عمدتاً در شهر برگزار می‌شود و نیز علاقه شهریان به مراسم سنتی عروسی‌ها و عزاداری‌ها و نیز گردشگاه‌های طبیعی روستا همچون سفرهای زیارتی هر کدام به مرقد‌های مقدس امام‌ها در شهر و امام‌زاده‌ها در روستا، همه وجوه مختلف و نوعی رابطه با سابقه فرهنگی است که پیوند شهر و روستا را استمرار و تقویت نموده است.

روابط سیاسی، اداری و سازمانی

ارتباط سیاسی بیشتر مربوط به وابستگی‌های اداری روستاها به ترتیب با دهستان، بخش، شهرستان و استان است. روستاها - که عملاً کوچکترین واحد سیاسی کشور هستند - این ارتباط را با سطوح بالاتر داشته وجود نهادهای سیاسی، امنیتی، نظامی، انتظامی، حتی مدرسه، کتابخانه و شرکت‌های تعاونی، دفاتر جهاد سازندگی و... (شهرداری گهواره، بانک (ملت، ملی، کشاورزی)، اداره جهاد کشاورزی، آب و فاضلاب، جهاد سازندگی، کمیته امداد امام خمینی (ره)، اداره منابع طبیعی، نمایندگی برق، اداره دامپزشکی، اداره پست، پاسگاه نیروی انتظامی، دفترخانه اسناد رسمی ازدواج و طلاق، شورای حل اختلاف، ثبت‌احوال) همه رگه‌های ارتباط سیاسی سکونتگاه‌های روستایی با شهرها و کل کشور است.

روابط تکنولوژیکی

با توجه به داده‌های جدول ۱۰، در بررسی روابط تکنولوژیکی و ارتباطات، روابط اینترنتی دارای میانگین (۱/۰۹)، روابط دفتر خدمات ICT با میانگین (۱/۳۲) و ارائه روش‌های نوین کشاورزی دارای میانگین (۱/۴۴) بوده است که نشان‌دهنده پایین بودن تمام میانگین‌های گویه‌ها از حد استاندارد است و روابط فضایی شهر گهواره با فضای پیرامونی خود در این رابطه ضعیف است.

جدول ۱۰. روابط تکنولوژیکی - ارتباطاتی شهر گهواره و فضای پیرامونی

ردیف	گویه‌ها	بسیار کم		کم		متوسط		زیاد		بسیار زیاد		میانگین
		د	ت	د	ت	د	ت	د	ت	د	ت	
۱	روابط اینترنتی	۲۰۱	۹۲/۶	۱۶	۷/۴	-	-	-	-	-	-	۱/۰۹
۲	روابط دفتر خدمات ICT	۱۹۴	۸۹/۴	۲۲	۱۰/۱	-	-	-	-	-	-	۱/۱۰
۳	روابط خدمات پستی	۱۷۳	۷۹/۲	۴۴	۲۰/۸	-	-	-	-	-	-	۱/۳۲
۴	ارائه روش‌های نوین کشاورزی	۱۳۲	۶۰/۸	۷۲	۳۳/۲	۱۲	۵/۵	-	-	-	-	۱/۴۴

روابط خدماتی

با توجه به داده‌های جدول ۱۱، در بررسی روابط خدماتی، عملکردهای بهداشتی - درمانی دارای میانگین (۳/۲۵)، عملکردهای آموزشی - فرهنگی با میانگین (۴/۲۲)، عملکردهای بازرگانی دارای میانگین (۳/۳۱)، عملکردهای خدماتی - زیربنایی با میانگین (۲/۹۵)، عملکردهای کشاورزی و امور دام با میانگین (۳)، انتقال

صنایع و خدمات بخش کشاورزی از شهر به روستا با میانگین (۱/۹۴) بوده است که عملکرد آموزشی شهر گهواره بیشترین میانگین را به خود اختصاص داده است که نشان‌دهنده عملکرد قوی کارکردهای آموزشی در روابط فضایی شهر گهواره و فضای پیرامونی بوده و بعد از آن عامل کارکردهای بهداشتی - درمانی بیشترین میانگین را داشته که این عامل هم در روابط شهر گهواره و پیرامون نقش قوی داشته است.

جدول ۱۱. روابط خدماتی شهر گهواره و فضای پیرامونی

ردیف	گوبه‌ها	بسیار کم		کم		متوسط		زیاد		بسیار زیاد		میانگین
		د	ت	د	ت	د	ت	د	ت	د	ت	
۱	عملکردهای بهداشتی - درمانی	۱۲	۲۶	۳۳	۱۸/۴	۲۳	۱۰/۶	۶۹	۳۱/۸	۶۶	۲۸/۲	۳/۸۵
۲	عملکردهای آموزشی - فرهنگی	-	-	-	-	۲۸	۱۲/۹	۱۱۳	۵۲/۱	۷۶	۳۵	۴/۲۲
۳	عملکردهای بازرگانی	۱۱	۱۳	۵۳	۲۴/۴	۲۳	۱۰/۶	۶۹	۳۱/۸	۴۹	۲۲/۲	۳/۳۱
۴	عملکردهای خدماتی - زیربنایی	۱۱/۵	۲۵	۶۳	۲۹	۵۱	۲۳/۵	۵۲	۲۴	۲۶	۱۱۲	۲/۹۵
۵	عملکردهای کشاورزی و امور دام	۱۲/۴	۲۷	۵۴	۲۴/۹	۵۴	۲۴/۹	۵۵	۲۵/۳	۲۷	۱۲/۴	۳
۶	انتقال صنایع و خدمات بخش کشاورزی از شهر به روستا	۳۴/۶	۷۵	۹۴	۴۳/۳	۳۳	۱۵/۲	۱۵	۶/۹	-	-	۱/۹۴

انواع و نسبت روابط و وابستگی‌های بین شهر و روستا در بخش گهواره

با توجه به داده‌های جدول ۱۲، در بررسی روابط فضایی شهر گهواره با فضای پیرامونی، روابط اقتصادی دارای میانگین ۳/۳۱، روابط خدماتی با میانگین ۴/۲۲، روابط تکنولوژیکی دارای میانگین ۱/۴۴، روابط آموزشی با میانگین ۳/۸۸، روابط سیاسی - اداری و سازمانی با میانگین ۳/۷۶، تحرکات جمعیتی با میانگین ۳/۸۱، روابط اجتماعی با میانگین ۲/۶۰ و روابط فرهنگی ۲/۹۹ بوده است که روابط خدماتی شهر گهواره بیشترین میانگین را به خود اختصاص داده است و همان‌گونه که در جدول ۱۵ نشان داده شده است، روابط فضایی شهر گهواره با فضای پیرامونی، روابط اقتصادی با نسبت ۰/۱۳، روابط آموزشی ۰/۲۲، روابط تکنولوژیکی ۰/۰۲، روابط خدماتی ۰/۲۳، روابط سیاسی - اداری و سازمانی ۰/۱۶، تحرکات جمعیتی ۰/۱۴، روابط اجتماعی ۰/۰۷ و روابط فرهنگی ۰/۰۳ را به خود اختصاص داده‌اند که روابط خدماتی در رتبه اول، روابط آموزشی در رتبه دوم، روابط سیاسی - اداری و سازمانی در رتبه سوم، تحرکات جمعیتی در رتبه چهارم، روابط اقتصادی در رتبه پنجم، روابط اجتماعی در رتبه هفتم و روابط تکنولوژیکی در رتبه آخر روابط قرار گرفته‌اند. مطابق با بررسی کارکردهای مختلف، شهر گهواره در هیچ‌یک از کارکردهای خود بر فضای پیرامونی خود تأثیر قوی نداشته است، در کارکردهای خدماتی، آموزشی، سیاسی - اداری و سازمانی و روابط اقتصادی تأثیر متوسط و در کارکردهای تکنولوژیکی، تحرکات جمعیتی، روابط اجتماعی و فرهنگی تأثیر ضعیفی بر فضای پیرامونی خود دارد.

جدول ۱۲. روابط فضایی شهر گهواره با فضای پیرامونی

ردیف	گوبه‌ها	بسیار کم		کم		متوسط		زیاد		بسیار زیاد		میانگین
		د	ت	د	ت	د	ت	د	ت	د	ت	
۱	روابط اقتصادی	۱۱	۱۳	۵۳	۲۴/۴	۲۳	۱۰/۶	۶۹	۳۱/۸	۴۹	۲۲/۲	۳/۳۱
۲	روابط خدماتی	-	-	-	-	۲۸	۱۲/۹	۱۱۳	۵۲/۱	۷۶	۳۵	۴/۲۲
۳	روابط تکنولوژیکی	۶۰/۸	۱۳۲	۷۲	۳۳/۲	۱۲	۵/۵	-	-	-	-	۱/۴۴
۴	روابط آموزشی	-	-	۱۴	۶/۵	۵۷	۲۶/۳	۸۷	۴۰/۱	۵۹	۲۷/۲	۳/۸۸
۵	روابط سیاسی - اداری	-	-	۱۳	۶	۳۹	۱۸	۱۰۲	۴۷	۶۳	۲۹	۳/۷۶
۶	تحرکات جمعیتی	-	-	۱۳	۶	۳۹	۱۸	۱۰۲	۴۷	۶۳	۲۹	۳/۸۱
۷	روابط اجتماعی	۱۰/۱	۲۲	۱۰۸	۴۹/۸	۴۳	۱۹/۸	۲۲	۱۰/۱	۲۲	۱۰/۱	۲/۶۰
۸	روابط فرهنگی	۲۲/۱	۴۸	۲۵	۱۱/۵	۴۸	۲۲/۱	۷۲	۳۲/۲	۲۴	۱۱/۱	۲/۹۹

روابط فضایی شهر گهواره با فضای پیرامونی

در جدول‌های ۱۳ و ۱۴ نتایج آزمون t برای مجموع شاخص‌های مورد استفاده نمایش داده شده است. همان‌گونه که در این جدول نشان داده شده، میانگین شاخص‌های روابط فضایی در بخش گهواره در روابط تکنولوژیکی، تحرکات جمعیتی، روابط اجتماعی و فرهنگی سطح پایین‌تری از میانگین قرار گرفته است.

جدول ۱۳. آماره‌های پراکندگی روابط فضایی شهر گهواره با فضای پیرامونی

متغیر	گویه	انحراف معیار	واریانس	چولگی	دامنه تغییرات	مینیمم	ماکزیمم
روابط اقتصادی	۷	۱/۲۴	۴/۷۸	۰/۷۵۹	۲۸	۷	۳۵
روابط خدماتی	۶	۱/۱۲	۶/۵۵	۰/۵۹۸	۲۴	۶	۳۰
روابط تکنولوژیکی	۴	۰/۹۴	۳/۹۶	۰/۸۷۴	۱۶	۴	۲۰
روابط آموزشی	۷	۲/۹۶	۴/۳۳	۰/۵۸۹	۲۸	۷	۳۵
روابط سیاسی-اداری	۱	۰/۸۷	۳/۵۸	۰/۷۹۹	۵	۱	۵
تحرکات جمعیتی	۶	۱/۰۳	۳/۵۸	۰/۸۹۸	۲۴	۶	۳۰
روابط اجتماعی	۱	۰/۷۹	۳/۶۶	۰/۷۷۴	۴	۱	۵
روابط فرهنگی	۱	۰/۷۳	۳/۷۹	۰/۳۹۸	۴	۱	۵

جدول ۱۴. نتایج آزمون t تک نمونه‌ای برای روابط فضایی شهر گهواره با فضای پیرامونی

متغیر	مقدار آزمون = ۳				
	تعداد	میانگین	t	درجه آزادی	سطح معناداری
روابط اقتصادی	۲۱۷	۳/۳۱	۳/۶۲	۲۱۶	۰/۰۰۱
روابط خدماتی	۲۱۷	۴/۲۲	۸/۹۶	۲۱۶	۰/۰۰۱
روابط تکنولوژیکی	۲۱۷	۱/۴۴	۲/۵۴	۲۱۶	۰/۰۰۱
روابط آموزشی	۲۱۷	۳/۸۸	۲۴/۸۴	۲۱۶	۰/۰۰۱
روابط سیاسی-اداری	۲۱۷	۳/۷۶	۹/۵۳	۲۱۶	۰/۰۰۱
تحرکات جمعیتی	۲۱۷	۳/۸۱	۳/۳۷	۲۱۶	۰/۰۰۱
روابط اجتماعی	۲۱۷	۲/۶۰	۹/۸۴	۲۱۶	۰/۰۰۱
روابط فرهنگی	۲۱۷	۲/۹۹	۱۴/۱۸	۲۱۶	۰/۰۰۱

جدول ۱۵. انواع و نسبت روابط و وابستگی‌های بین شهر و روستا در بخش گهواره

ردیف	نوع رابطه	نسبت رابطه روستاها به شهر گهواره	رتبه	اندازه عملکردی
۱	روابط اقتصادی	۰/۱۳	پنجم	متوسط
۲	روابط آموزشی	۰/۲۲	دوم	متوسط
۳	روابط تکنولوژیکی	۰/۲	هشتم	ضعیف
۴	روابط خدماتی	۰/۲۳	اول	متوسط
۵	روابط سیاسی-اداری و سازمانی	۰/۱۶	سوم	متوسط
۶	تحرکات جمعیتی	۰/۱۴	چهارم	ضعیف
۷	روابط اجتماعی	۰/۷	ششم	ضعیف
۸	روابط فرهنگی	۰/۳	هفتم	ضعیف
	جمع	۰/۱۰۰		

نتیجه‌گیری

شهر گهواره نتوانسته است مهاجران روستایی را جذب نموده و مانع حرکت آنها به شهرهای دیگر نشده است. در روابط شهر و روستای گهواره، شهر بیشتر امتیازات ممکن و عملی را در خود متمرکز نموده و روستاها ناگزیر و به طور دائم وابستگی خدماتی، اداری، اقتصادی، اجتماعی با شهر پیدا نموده‌اند. شهر کوچک گهواره در تعادل و توسعه منطقه‌ای، واسط ارتباطی بین روستاهای حوزه نفوذ با شهر کرمانشاه نبوده است. مطابق با بررسی کارکردهای مختلف، شهر گهواره در هیچ‌یک از کارکردهای خود بر فضای پیرامونی خود تأثیر قوی نداشته است، در کارکردهای خدماتی، آموزشی، سیاسی-اداری و سازمانی و روابط اقتصادی تأثیر متوسط و در کارکردهای تکنولوژیکی، تحرکات جمعیتی، روابط اجتماعی و فرهنگی تأثیر ضعیفی بر فضای پیرامونی خود دارد.

منابع

- ابراهیم‌زاده، عیسی؛ طیبی، نجمه؛ شفیعی، یوسف (۱۳۹۱) تحلیلی کارکردی از نقش اقتصادی شهرهای کوچک در توسعه روستایی (بخش شیبکوه فسا)، **جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی**، ۲۳ (۴۵)، صص. ۱۷۲-۱۵۱.
- رضوانی، محمد رضا (۱۳۸۱) تحلیل الگوهای روابط و مناسبات شهر و روستا در نواحی روستایی اطراف تهران، **پژوهش‌های جغرافیایی**، ۴۳، صص. ۸۱-۹۴.
- زبردست، اسفندیار (۱۳۸۳) **اندازه شهر**، انتشارات مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران، چاپ اول.
- سرای، محمدحسین؛ پورمحمد، اسماعیل (۱۳۹۱) ارزیابی کنش متقابل حوزه‌های نفوذ شهری در شبکه شهری استان آذربایجان شرقی (با استفاده از مدل جاذبه و روش تحلیل جریان‌ها)، **تحقیقات جغرافیایی**، ۲۷ (۲)، صص. ۵۷-۷۶.
- سعیدی، عباس؛ تقی‌زاده، فاطمه (۱۳۸۴) پیوندهای روستایی-شهری و توسعه منطقه‌ای: بررسی تطبیقی شهرستان‌های اردکان و باغملک، **جغرافیا**، ۶ (۷)، صص. ۳۳-۴۷.
- شکویی، حسین (۱۳۸۰) **دیدگاه‌های نو در جغرافیای شهری**، چاپ چهارم، انتشارات سمت، تهران.
- صدر موسوی، میرستار؛ طالب‌زاده، میرحیدر (۱۳۸۵) نقش شهرهای کوچک در توسعه فضایی استان آذربایجان غربی (نمونه موردی، شهر ماکو)، **نشریه جغرافیا و برنامه‌ریزی**، ۲۱، صص. ۱۰۲-۷۵.
- صرافی، مظفر (۱۳۷۷) **مبانی برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای**، دفتر آمایش و برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی.
- ضیاء توانا، محمد حسن؛ امیر انتخابی، شهرام (۱۳۸۶) روند تبدیل روستا به شهر و پیامدهای آن در شهرستان تالش، **جغرافیا و توسعه**، ۵ (۱۰)، صص. ۱۲۸-۱۰۷.
- ضیاء توانا، محمدحسن؛ شمس‌الدینی، علی (۱۳۸۹) کارکردهای شهری در توسعه روستایی: نورآباد، **جغرافیای انسانی**، ۲ (۳)، صص. ۴۵-۶۱.
- فنی، زهره (۱۳۸۲) **شهرهای کوچک رویکردی دیگر در توسعه منطقه‌ای**، انتشارات سازمان شهرداری‌های کشور، تهران.
- کلاتتری، خلیل (۱۳۹۲) **مدل‌های کمی در برنامه‌ریزی (منطقه‌ای، شهری و روستایی)**، مهندسين مشاور طرح و منظر، چاپ دوم، نشر فرهنگ صبا، تهران.
- نصیری، اسماعیل (۱۳۸۸) بررسی تأثیر نقش شهرهای کوچک در سازمان‌دهی نظم فضایی (شهر بومهن)، **جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای**، ۱، صص. ۲۷-۴۲.

نظریان، اصغر (۱۳۷۵) جایگاه شهرهای کوچک در سازمان‌دهی فضایی و توسعه ملی مورد: زنجان، تحقیقات جغرافیایی، ۱۱ (۳)، صص. ۴۸-۷۱.

- Barean, I. (2009) **Introduction to urban planning**, London.
- Baresky, F. (2009) **urban planning in small towns and Rural Area**, Routledge, London.
- Clayton, B. D., Dent, D., Dubois, N. (2003) **Rural Planning In Developing Countries**, Earthscan Publication Ltd.
- Hardoy, J., Satterthwaite, D. (1986) **The Rol of Small and Intermedia Urban Centers in the National and Regional Development**, London.
- Lynch, K. (2005) **"Rural-urban Interaction in the developing World"**, Routledg, London and NewYork.
- Rondinelli. D. A. (1985) **Applied Methods of Regional analysis, the spatial Dimension of development policy**, U.S.A: West View Press.
- Satterthwait, D., Cecilia, T. (2003) **"The urban part of rural development: the role of small and intermediate urban centers in rural and regional development and poverty reduction"**, Internrnational Institute for Environment and Development, Washington DC.